УДК 355.4(497.11)"1999"
COBISS.SR-ID 513526197

https://doi.org/10.18485/fb_godisnjak.2019.2

БАНАЛНОСТ МОЋИ И ИДЕОЛОГИЈА УНИВЕРЗАЛИЗМА*

**(Разлози, учинци и поуке напада НАТО-а
на Србију, 1999. године)**

Проф. др Владимир Н. Цветковић
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

* Текст је део резултата рада при пројекту „Конфликти и кризе: сарадња и развој у Србији и региону у 19. и 20. веку“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Чланак представља српски превод претходно објављеног текста: Vuković, V.N. (2019). „The Banality of Power and the Ideology of Universalism (Reasons for, Effects of and Lessons Drawn from NATO Assault on Serbia in 1999)“, In: Vuković, N. (Ed.) (2019). *David vs. Goliath: NATO War against Yugoslavia and its Implications*. Belgrade: Institute of International Politics and Economics & Faculty of Security Studies, pp. 237-250.

БАНАЛНОСТ МОЋИ И ИДЕОЛОГИЈА УНИВЕРЗАЛИЗМА (РАЗЛОЗИ, УЧИНЦИ И ПОУКЕ НАПАДА НАТО-А НА СРБИЈУ, 1999. ГОДИНЕ)

Сажетак: *Политичко и надасве – војно учешће НАТО-а у сепаратистичким покретима сукобима у бившој Југославији (1990-1995), остварено као јасан пример демонстрације силе, хтења и (не) способности коначног победника вишедеценијског глобалног „хладног рата“ између „слободарског“ Запада и „социјалистичког“ Истока. Насупрот очекивањима либералних теоретичара, као и већег дела светске јавности, показало се да ова победа није тријумф слободе, него крај историје. Напротив, као и увек у овост, реч је само о неосвојеној резултатима односа између главних актера на модерној светској сцени, који са непроменљивим успехом теже идеолошкој легитимизацији своје покреће за доминацијом. Зато поуке које се могу извући из завршног чина разарања Југославије (вишемесечно НАТО бомбардовање Србије у 1999. години) имају очекивани позив баналности: апсолутна сила тежи апсолутној моћи (која пак остварује принципално неосвојива); – „јачи тлачи“ важи увек и свуда (али са ограниченим трајањем); и најзад – оно што сви знају али не желе (не могу или неће) да кажу – једина стварна алтернатива војној интервенцији и/или агресији једног политичког актера јесте исто толико валидна (војна) интервенција другог актера. У закључку смо да закључимо да наведене „баналности“, упркос идеолошкој покривости неких невладиних активиста, политичкој коректности теоретичара и реторичким фигурама политичара, остварују да важе као једине извесности, тј. правдоности у принципално непредвидивим околностима међудржавних односа.*

Кључне речи: *Србија, НАТО, рат, идеологија, међународна политика.*

Крај историје - двадесет година касније

Следећи хладноратовски идеолошки шаблон борбе демократије (Запад) против комунизма (Исток), већина земаља НАТО на челу са САД, које су такође изненада освојале као глобални победник у псеудо-епском сучељавању добра и зла, није се двоумила да у грађанском рату који је поделио дотадашњу мултиетничку комунистичку Југославију брзо и (о)лако идентификује „добре“ и „лоше“ момке. Тако су у духу победничке идеологије реал-либерализма¹ сви они који су били против сецесионизма означени као комунистички тоталитарци, док су сецесионисти углавном третирани као либералне демократе. Против распада Југославије били су Срби и Србија и они су стога отписани као рецидив комунизма, док су сви други народи и социјалистичке републике, које су преко ноћи постале националне државе, у новом светлу реалполитике виђени као демократе – либерали. На фону такве гностичке матрице са манихејском идеолошко-етничком структуром, они који су имали моћ означитеља (САД и ЕУ) одмах су замењивали политичке етикете намењене прокаженим утварама комунистичке прошлости (Србија/Срби) са економским и политичким санкцијама. Када то више није било довољно, уследила је употреба војних „аргументата“ и директне војне акције, које су управо тада добиле невини, данас увелико компромитовани и презрени назив „хуманитарне интервенције“.

Логика укрштања идеолошког жара и победничке занесености са интересним присвајањем нових тржишта, природних и људских ресурса, учинила је да нова врста политичких либерала на Западу² у годинама југословенског распада (1990-1995) дође у прилику да увежбава методе толико жељеног глобалног вођства. Идеолошка позадина тог прегнућа образовала је мантре попут *краја историје*

1 Реал-либерализам је неологизам позајмљен из вокабулара Хладног рата. Комунистички идеолози су још средином 60-их година прошлог века признали да стварност комунизма не одговара његовој идеји и зато су реалност својих економија назвали реал-социјализам. Стварност је неодговарајућа јер нема довољно комунизма у њој – то би био сиже теорије реал-социјализма, иначе званичне идеологије комунистичких држава источног блока. Практично на исти начин су либерални идеолози 90-их година прошлог века закључили да постојећа друштвена стварност још није задовољавајућа јер нема довољно либерализма у њој. Зато га свуда, а посебно у неразвијеним земљама треба ширити, по потреби и наметнути, и то свим расположивим економским, политичким и културним (идеолошким) средствима, укључујући и она војна. На тај начин је НАТО проширио своју делатност, постајући „не само војни савез, већ и скуп вредности попут демократије и људских права“. Речена идеолошка парола с краја XX века употребљавала се и данас, премда са много мање ентузијазма и уверљивости, док је НАТО дошао у парадоксалну ситуацију да својим постојањем негира властити идеолошки легитимитет: сваки војни савез се у начелу супротставља *идеји либералног устројства света* (Кант, 1995).

2 У Европи то су готово по правилу били дојучерашњи социјалдемократи сједињени са крупним капиталом, док су у САД доминирале политичке елите са демократском реториком и републиканском војном праксом.

(Фукујама, 1992), тј. коначног тријумфа либерализма, који је од тада имао задатак да едукује недовољно сазреле државе и гради либералне политичке и економске институције у срединама које за то раније нису биле спремне (Фукујама, 2005). Нажалост, независно од обећања и можда искрених намера, глобално управљање под паролата реал-либерализма показало се само као још један у безбројном низу историјских примера драматичног раскорака између узвишених речи и стварних (не)дела, као демонстрација поражавајућег несклада између универзалистичке реторике и себичних интереса. Тако је политика коју су демонстрирале земље ЕУ, на челу са САД, својим неприкосновеним лидером, остала у сфери уобичајене геополитичке хипокризије, у којој је залагање за универзалне вредности мира и слободе, демократије и права на разлику, (п)остало само маска за реализацију партикуларних државних интереса и воље за доминацијом. Утолико је њихова „политика мира“ у распадајућој Југославији брзо напредовала од отворене политичке и полутајне војне логистике, тј. посредног наоружавања и обучавања сецесиониста (кријумчарење оружја и људи у корист милитантних група), до отворене стратешке и тактичке војне подршке свим сецесионистичким републикама и њиховим „либералним“ вођама, посебно онима у Хрватској и Босни.³

Због тога ће активно политичко и надасве – *војно* учешће НАТО-а у сецесионистички мотивисаним сукобима у бившој Југославији остати упамћено само као још један међу изразито бројним примерима демонстрације силе, хтења и способности победника у рату који се управо завршио (Хладни рат између САД и СССР, 1946-1989). Убрзо ће се показати да је и овде, као и увек у историји, реч само о тренутном односу снага, те да разобручена моћ никада не бива апсолутна, понајмање трајна. Зато и поуке које се данас, двадесет година након НАТО бомбардовања Србије, могу извући из свега тога, очекивано имају призив баналности: апсолутна сила тежи апсолутној моћи (која ипак остаје принципијелно неостварива), баш као што улична истина да *јачи њлачи* важи увек (али има ограничено трајање). Најзад, поука коју (готово) сви политички актери добро знају: једина стварна алтернатива војној претњи јесте исто

3 Најпознатији примери су саветодавна и војна подршка масовној акцији хрватске војске под називом „Олуја“, која је имала за последицу прогон 250.000 Срба из Хрватске – марта 1995. године, као и бомбардовање положаја Срба у Босни у више наврата током исте године. Упоредо са тим акцијама трајала је до тада невиђена избегличка криза у Европи (Цветковић, 1999), која је била готово у потпуности игнорисана у западном јавном мњењу. Нешто касније (март-мај 1999) уследио је и класичан рат, у коме је највећи војни савез у историји (НАТО), први и једини пут до сада, ратовао против једне суверене европске државе у име људских права и слобода, а за рачун интереса сецесионистичке етничке мањине (Албанци) концентрисане у аутономној покрајини Србије (Косово).

толико валидна (војна) претња.⁴ У искушењу смо да кажемо како у те три „баналности“ стаје сва мудрост међународне политике.

Наравно, последња ноторна тврдња односи се само на свет великих сила и њихове међусобне односе. Сви други регионални и локални играчи имају се прилагођавати првим двома „законитостима“ реал-политике.⁵ Такво је политичко природно стање ствари још од времена Месопотамије, Асирског и Египатског или Персијског и Римског царства, а ништа се није мењало ни у време средњовековних империја Арапа и Ромејаца, Кинеза и Монгола, Маја и Астека, Хабсбурговаца и Османлија. Исто важи и за модерне националне државе, колоније и метрополе, некадашње идеолошке блокове, све закључно са актуелним ривалитетом нове-старе велике тројке на глобалној сцени (САД, Кина, Русија). Наиме, неприкосновеној супер-сили с краја XX века – САД, у XXI веку придружиле су се преображене силе Истока: стара царска империја преображена у националну и комунистичку државу (Кина), баш као и далеко млађе некадашње царство, а сада ревитализована, не-више-комунистичка и такође национална држава – Русија. Раме уз њих стоји и новоформулисана модерна сила у синтетизованој транснационалној форми савеза либералних држава под именом Европска унија (Цветковић, 2018). Уз још две источне силе – Индија и Иран, то су главни велики играчи који ће кројити време пред нама. Свега пар деценија уназад све је изгледало сасвим другачије...

4 Након релативно кратке и показатељне само привидне владавине једне суперсиле и наднационалних институција под њеном контролом током 90-их година прошлог века, делотворне закључке по том питању – *одговор силом на силу* – прва је извукла оснажена Руска Федерација (војна акција у Абхазији/Грузији, 2008; присаједињење Крима, 2014; војна интервенција у Сирији 2015-2017). Руски званичници су у више наврата говорили о томе да је *случај Косово*, тј. бомбардовање Србије и активна војна подршка сецесионистичким снагама у сувереној земљи, означило прекретницу у њиховом поимању односа са САД, односно НАТО-ом. Слично важи и за Кину, чија је амбасада у Београду по свему судећи намерно бомбардована 1999. као знак упозорења. Кина је дуго времена остала уздржана спрам једностраних акција САД и то је потрајало све до недавно, када је кинеска привреда дошла у позицију да се равноправно носи са до јуче неприкосновеном економском и војном силом света. Утолико смо данас у прилици да паралелно са реализацијом привредног мегапројекта Нови пут свиле пратимо и убрзану модернизацију кинеске армије и видимо јачање њеног војног присуства у Африци, Пакистану, Јужном кинеском мору итд. (Цветковић, 2018)

5 Тако је и некадашња Југославија, са своја два оснивања након великих светских ратова (1919. и 1945) и са исто толико распада уз масовно разарање (1941. и 1990), добар пример и речити историјски сведок геополитичких односа између великих сила на европској сцени. Настанак, трајање и распад Југославије више су били одраз интереса великих сила, него унутрашњих интегративних процеса међу јужним Словенима.

Изговори за рат и/или разлози за војну интервенцију на Косову

До данас је навођено мноштво различитих разлога који су својевремено подстакли САД, тј. НАТО да војно интервенише у тадашњој СРЈ, односно „скраћеној Југославији“ (Србија и Црна Гора). Још у оно време било је сасвим јасно да за вођење рата против Србије постоји неколико важних стратешких мотива: а) краткорочни циљеви који су у међувремену и реализовани – политичка и економска контрола целог Балкана и даље ширење НАТО-а ка Русији) и б) дугорочни циљеви који су иманентни свакој употреби војне силе: контрола светских ресурса и аналогно томе освајање нових, великих, а бесплатних, тј. „слободних“ тржишта.⁶

С друге стране, дневни, тј. пригодни изговори за рат које су користили ондашњи главни политички лидери Запада (амерички председник Бил Клинтон и британски премијер Тони Блер) били су колико прозаични, толико и очигледно лажни. Њихова генеза је довољно речита сама по себи: најпре се начелно говорило о заштити мањинских, односно људских права у Србији, затим се проблем сузио на ексклузивну „заштиту косовских Албанаца“, да би се потом, као најучесталији и уједно најважнији разлог за интервенцију (у време кад је она већ увелико била у току), спомињала „заштита албанских избеглица“. Како је рат даље одмицао, све се чешће говорило о „обезбеђењу мира на Балкану“, да би најзад био откривен и непосредни циљ читаве акције: свргавање режима у Београду.

Наравно, у неком коначном збиру, као што то обично бива, сваки наведени разлог је уједно и добар и довољан када најмоћнији тако одлуче. Ипак, вероватно одлучујући разлог за војно делање у датом тренутку било је добро старо потврђивање престижа! Премда на први поглед представља одвише прозаичан, штавише архаичан разлог за војно деловање велике силе, тај је разлог подједнако оправдан како из тактичког, тако још више из стратешког угла, јер се односи на стварање нових и превентивно заплашивање старих савезника.

⁶ Речита иронија историје је то што је главни промотер и заговорник *слободног тржишта*, до кога се долази ако треба и војним средствима, свега пар деценија касније постао гласговорник протекционизма – до те мере да води отворени царински рат са Кином, а при том прети чак и својим европским савезницима. У исти мах, за разлику од 90-их година прошлог века, САД више не могу да рачунају на безусловну подршку међународних институција при увођењу санкција непошудним „отпадничким државама“ и зато њихови данашњи кораци у том правцу углавном имају унилатералну димензију (примери Русије и Ирана).

*

Разлози за ратовање одувек су били разноврсни и бројни, али се сви могу свести на пар основних: *контрола природних ресурса* и *воља за доминацијом*. Раме уз раме са наведеним мотивима стоји традиционална (и вероватно неискорењива) *жеља за њачкањем*, све уз свагда постојећу, али ипак мање видљиву (јер није увек етички прихватљива) – *борбу за престој*. Управо је овај последњи, из модерне реалполитичке перспективе некористан разлог за рат, по мом мишљењу био одлучујући фактор који је нагнао највећу светску силу свих времена – САД и њене (не)вољне савезнике окупљене у НАТО, да поведу прави рат (истина ниског интензитета) против мале и изоловане земље која никако није могла да им адекватно узврати, нити је у том тренутку могла да очекује било какву подршку од неке друге велике силе.

Борба за престиж САД имала је форму и значење потврђивања статуса једине (преостале) супер-силе. То је чињено чак мање силом, а више уз помоћ једне хибридне универзалистичке идеологије која се током 80-их и 90-их година прошлог века образовала као ваздушаста спој либералних и социјалдемократских садржаја без стварног везивног ткива. Назвали смо је *реал-либерализам* (Цветковић, 1999), што је можда најпримеренији израз за тај перверзни спој комунистичке вере и либералног прагматизма. Кованица реал-либерализам обзнањује парадоксално приближавање умрлих световних доктрина о спасу човечанства с једне, и победничког система неспутаних интереса (али глобално ипак у строго контролисаном поретку ствари), с друге стране. Утолико је реал-либерализам право чедо модерне декадентности: сумњива смеша неосвештених рецидива месијанизма, расизма и меркантилизма – све супротно од онога за шта се залаже и што би (наводно) желео да буде.

Новостворени легитимацијски оквир реал-либерализма, као чудновата смеша социјалистичких морализаторских парола и либералних сведених вредности (може и обрнуто), све уз отворено коришћење милитаристичких средстава, означио је коначно обелодањивање изворно шизофрене идејне позиције Модерне. Она се претходно утемељила и развијала на брижљиво негованим идеолошким разликама које су свој живот прихватале само као смрт другог. Комунизам је себе видео на гробу либерализма (у контексту капитализма) и *vice versa*, док је фашизам свој злочиначки смисао налазио у смакнућу оба. Ови пак, са своје стране, управо су у фашизму препознали своје мрачне стране, што им је давало додатну снагу да елиминишу заједничку невољу. Уследио је међусобни обрачун до краја и без предаха. Када је комунизам, притиснут

противником споља (трка у наоружању), и пре свега – изнутра (неодрживост не-рационалног система производње), коначно испустио душу, онда је и идеолошки победник морао да се промени, преобликујући се у милитантног “социјалдемократског” полутана либерализма. Тако је настао реал-либерализам. Он је ништа друго до идеолошка смеша изворних мотива економског и политичког *либерализма* (слободно тржиште, минимална држава, права човека, слобода мисли и дела итд.), *социјалдемократске* реторике посвећене друштвеним маргинама и одговорностима државе (политике идентитета, социјалне инвестиције, цивилно друштво итд), са политиком *националних интереса* победника у Хладном рату, тј. једне *државе* која реализацију својих амбиција изједначава са универзалним потребама свеколиког човечанства, тј. међународне заједнице.⁷

Дојучерашња демократија слободног света Запада неприметно се преобразила у олигархију (са неизбежним тенденцијама ка тиранији), што је заузврат легитимисало сличне поретке на Истоку, да би се данас сви заједно нашли у новом невољном загрљају. Тако је Модерна постала властита карикатура у којој се више нико не препознаје (Цветковић, 2005), али зато одлучно гура своје до краја. Бомбардовање Србије током последње године прошлог миленијума било је врхунац таквог стања ствари, речити пример и уједно најаву нових, већих невоља.

Учинци и поуке

Независно од наведених, мање-више уобичајених стратешких и тактичких разлога који мотивишу неку велику силу за војно ангажовање, мишљења смо да је идеологија лажног или прецизније – извитопереног (реал)либерализма, била главни темељ и повод НАТО напада на Србију. Речена идеологија није имала само функцију *накнадног ојравања* неких “стварних” (неизречених, скривених) разлога за одређене поступке, већ је представљала узрок и погонско средство реалполитике САД и западног „слободног света“. Она је својом „разумљивошћу“ (јер, коначно, ко може бити против одбране људских права и слобода) била мотивациони фактор који је узимао за озбиљно властиту демагогију и лицемер-

7 У том погледу нема разлике између САД (која је некада била на челу само „слободног“, а сада читавог света) и негдашњег СССР-а (који је најпре изграђивао комунизам „унутар својих граница“, да би одмах потом предводио интернационалну комунистичку револуцију). У оба случаја су *државни интереси* били замаскирани идеолошким маглама и/или универзалистичким причама о „слободи“ или „једнакости“. И док је губитник (комунизам), лако отписан, вера у вредности либералног поретка нарушена је чим је победник почео да га успоставља. Данас готово нико и не спори да је у оба случаја у првом плану била само воља за доминацијом.

ство. Да ствар буде гротескнија, лажни либерализам се наметао у лику НАТО-а, који се преко ноћи из одбрамбеног војног савеза трансформисао у светског организатора мира и самозваног гаранта планетарне сигурности. Постајући глобални чувар и промотер људских права и слобода, НАТО је тако постао симбол и уједно најбизарнија институција инстант метафизике постмодерног доба. Понајвише захваљујући томе, реал-либерализам је веома брзо прозрен као још једна међу толиким другим идеолошким метанарацијама Модерне, које саме себе производе, оправдавају и најзад – разарају.

Изворно створен као одбрамбени штит спрам комунистичке пошасте, чим је она нестала, НАТО се претворио у свог побеђеног непријатеља: постао је реал-либералистичка коминтерна, која *утирује слободу и њравду* диљем планете – свуда где се оцени да је степен “угрожавања демократије” неиздржив са становишта човечанства самог. Тако је победнички војни савез (створен за одбрану, тј. уништење СССР-а),⁸ изникао не само у *свешког полицајца*, већ и у накарадно институционализовану *свешку савесћ*, која се има (са)чувати свим расположивим средствима. На тај начин се неповратно компромитовала и последња “велика прича” Модерне, она у којој су либертетске идеје, макар и само у замислима својих родоначелника, постојале као *регулаиивни*, а не као *констииуиивни* моменат политичког, односно државног и међународног (светског) устројства. *Урушавање идеје либерализма, паралелно са њеним реал-полииичким итријумфом*, обележено је НАТО интервенцијом против Србије и то је са становишта историје вероватно најзначајнија одлика тог сукоба.

Да би дата тврдња о идеолошкој позадини НАТО интервенције против Србије била јаснија и прихватљивија, дужни смо да подсетимо да борба за светску премоћ никада није била само сукоб партикуларних модуса модерне идеологије у ликовима либерализма, комунизма или фашизма/нацизма. На тзв. појавном нивоу политике, борба за доминацијом увек је протицала у виду међусобног гложења суверених држава око реалне моћи да се влада другима. У тој борби током XX века победила је пре свега једна *држава* (САД), а мање, и то тек посредно, једна *идеолоија* (либерализам). Међутим, да би извојевана победа била легитимисана и прихваћена, она је нужно захтевала нешто другачију идеолошку потку но што је класични либерализам, укључујући ту и његове бајколике хладноратовске облике. Зато новообликована реал-либералистичка идеолошка матрица, попут Анаксагориног света хомеомерија,

8 Никако не треба заборавити да је НАТО формиран 1949. године, чак шест година *пре* оснивања свог источног пандана (Варшавски пакт, 1955).

садржи у себи понешто од сваке претходне варијанте Модерне. Зато то и није нека нова, нпр. “постмодерна” идеологија, већ је пре свега *нова њолиџичка стварност*, која се тумачи и оправдава кроз стари појмовник насумице помешаних и разбацаних вредности унутар заједничког повесног оквира.

Једна од важнијих одлика тог новог политичког доба јесте начелно одбацавање или бар максимално потискивање свега што је партикуларно, тј. *национално* – почев од националног идентитета (као културне или политичке основе државне суверености), па све до индивидуалног самопоимања чланова заједнице. Натегнуто и лажно изједначавање националног са националистичким и суверености са самодовољношћу која оправдава унутрашњи терор, имало је за последицу специфично глорификовање демократије као универзалне – општеобавезујуће вредности по себи, способне да од дрвета направи гвожђе, а ако треба – и обратно. Промовишући демократију као *систем вредности* који по дефиницији одбацује све партикуларно (читај: национално) и који уз то превазилази и свој изворни *процедурални* смисао,⁹ реал-либерализам је формирао практично празан морализаторски простор који је могуће пунити врло различитим садржајима – већ по потреби онога ко има моћ да намеће „вредности“.

Идеолошка логика реал-либерализма у конкретном случају (бомбардовање Србије 1999. године) имала је следећи ток: с обзиром да је демократија најразвијенија у најслободнијој међу свим слободним земљама, онда је нужно да САД буду предводници и „новог“ поретка – шта год да он представљао и како год га називали. Тако су САД преузеле улогу чувара “општег интереса” свеколиког човечанства! Међутим, с обзиром да носећа идеја новог поретка у начелу одбацује националну сувереност, САД су морале да своју водећу и фактички диктаторску (ако не и тиранску) улогу у међународним пословима, прикажу као неку врсту *безинтересног залагања* за свет изван партикуларних “ограничења”, тј. изван националне суверености. Све то не чуди, с обзиром да *апсолутна сувереност*, сувереност оног најјачег, не подноси постојање појединачних моћи, а још мање пристаје на поредак којим се ограничава његова доминација. Да та свеколика

9 У овом погледу реал-либерализам наслеђује унутарлибералну расправу о конституционалним вредностима, које ваља афирмисати независно од процедуралних ограничења која често знају да онемогуће реализацију правде. Може ли моралност циљева да оправда изостанак правилног тока предвиђених процедура за доношење одлука – то је питање које и те како има смисла за разумевање политике *унутар њолиџичке заједнице*. Међутим, када и ако се питање моралности постави у контексту међународне политике, тј. односа *између њолиџичких заједница*, онда је само питање тренутка када ће расправа постати разговор глувих, а *сила* пресудити ко је у праву.

надређеност свему и свима не би исувише бола очи, па тако и провоцирала могући отпор, водећа светска сила је разложно закључила да је у њеном најбољем интересу да дела по старом и више пута испробаном идеолошком обрасцу: оно што је засебно прогласити за опште, а свој проблем представити (и решавати) као светску муку.

Гледано из дате перспективе, постаје јасно зашто повесни систем реал-либерализма није смео, а можда ни могао, да има једног и јасно *уочљивог* лидера. Уместо фактички *једног* (САД), појављује се *мноштво* (НАТО) као алијанса слободоумних и за слободу свих људи орних и самопожртвованих држава. Зато, између осталог, реал-либерализам начелно није спреман да прихвата националну сувереност појединих држава – укључујући ту, парадоксално, чак и самог Победника – инаугуратора “новог светског поретка”.¹⁰ Баш због тога рат против Србије и није окончан на већ уобичајени начин – јасним разликовањем победника и пораженог. Никада пре током историје Модерне, чак ни привидно, није се догодило да се рат заврши нерешено. Неко је, макар и само привремено, *морао* да победи, док је други, по природи ствари, морао да изгуби. Уместо те диференције, која је нужна за *стварно окончање* неког рата, у „случају“ Косово на делу је било и остало некакво прелазно стање “подељене суверености” и „остварених циљева ваздушне кампање“, при чему је чак и несумњиво пораженој страни остављено довољно простора да по сопственом нахођењу тумачи свој пораз.¹¹

Долазимо до тога да Победник у рату који се *de facto* водио *за и против суверености* (са већ различитим разлозима и образложењима), готово да није хтео да призна своју победу. Зашто? Одговор је једноставан: да је НАТО једноставно победио, онда би, између осталог, признао и то да је уистину водио један *рат* (а не тек безбојну, готово безазлену ваздушну кампању) и што је много важније – признао би да је поразио супарника, те да је сада дужан и да му коначно пресуди. Међутим, у привидно одлучујућем тренутку, НАТО је са СРЈ (Србијом) склопио војно-технички спо-

10 Захваљујући снажној економској кризи из 2008. године, која још увек траје, више ни сам некадашњи Победник није исти: политички земљотреси у 2016. години (избор декларисаног националисте Доналда Трампа за председника САД и референдумска одлука Велика Британије да напусти чланство у ЕУ, избегличка криза у Европи), учинили су да се радикално измени и перцепција и начин функционисања реал-либерализма. Политичка стварност савременог света је чекала доста дуго док није дошла до прага етаблиране академске јавности која је тек у двадесетим годинама XXI века почела да сумња у идеолошке мантре које су већ одавно биле избежаване чак и у речнику олигархијских елита ЕУ.

11 Наравно, стварни Победник је очекивао од побеђеног да временом „прихвати реалност“ и да сам одлучи да ампутира део свог политичког тела и простора. Када се то није десило, наступило је време нових притисака и уцена, али овог пута у новом међународном контексту који ни приближно не одговара ономе пре двадесет година.

разум, пресвукао се у мисију ОУН, основао војну базу и препустио Косово Албанцима и привременим институцијама међународне заједнице. После тога је одобрио једнострано проглашење независности Косова (2004. године сувереност више није била проблем) и до данас чини дословно све да приволи Србију да прихвати такво стање ствари. Који је стварни учинак тога видимо данас када Косово под патронатом Запада више наликује на област Газе или Либије него на европски политички простор.

Како год, укидање суверености Србије на Косову показало је тенденцију реал-либерализма да појам суверености испразни до непрепознавања, све то у име одржања једне једине суверености – ону коју поседују САД. Ова се пак скривала иза „међународне заједнице“, појма испражњеног од сваког садржаја, који је иначе формирала баш традиција либералне мисли почев још од времена просветитељства. Иако се позивао на општи или светски мир, нови светски поредак реал-либерализма био је све само не Кантов *федерализам слободних држава и савез мира* (*foedus pacificum*), који својом универзалношћу *унапред* гарантује слободу сваке поједине државе. Уместо свега тога, наднационалне организације настале са том тежњом (ОУН и др) послужиле су само као институционална подршка за наметање једне воље и једностраних интереса једне земље и можда још по неког од њених (не)вољних савезника.

*

Поуке за Србију могу се наћи на једном (не)очекиваном месту: у старом бестселеру који се чита и после једног века од првог објављивања: *Пройаси Зайада*. С правом критикован за органицизам, а неправедно за мистицизам, Освалд Шпенглер у једном вероватно није грешио: империјализам је нужан резултат сваке цивилизације. Воља за доминацијом хвата један народ за гушу и гура га у господарску улогу коју дотични народ, тј. „његова“ политичка заједница, најчешће невољно прихвата. Када се прихвати водеће позиције, тј. када постане водећа сила свог времена, актуелни Велики Господар стиче самосвест и функционише онако како мисли да је (за њега) најбоље. При томе увек бива разапет између искрене жеље да помогне себи и лицемерне бриге за друге. Проблеми настају када његови *вазали* (засебне, мање али независне политичке јединице) почну да *умишљају* да и они могу бити господари, тј. да је њихова самосталност истог реда као и Господарева. Таквим понашањем они ризикују *одмазду*, која по правилу не изостаје. Штавише, уколико је опште окружење у тренутку одмазде у стању мира, реакција на непослушност биће још већа и страшнија (Шпенглер, 1990).

Шпенглер је луцидно приметио да су ратови у доба светског мира нека врста “приватних ратова” – страшнији од свих других јер су безоблични. Време тзв. светског мира, које никада није дуго, па чак ни реално постојеће (постоји само утисак мира), према Шпенглеру, садржи лично одрицање већине од рата, при чему оно (одрицање) фактички значи непризнату готовост мирољубиве већине да буде плен оних који се рата не одричу. За Шпенглера тежња ка општем миру, насупротив Кантовим закључцима, заправо разара државе *несвремне* за вођење рата. Оне државе које пристају на ризик рата (тј. на сопствене жртве, разарања, а можда чак и уништење), при чему нису истог реда величине као и њихов противник (дакле, државе који *нису* велике силе), *морају рачунаћи* са тим да нико из њиховог суседства (и шире) неће ни прстом маћи да им помогне (Шпенглер, 1990). Штавише, све док несрећа рата погађа само оне друге, свака држава не-учесник настојаће да остане по страни и мање или више отворено ће подржавати онога који је јачи. Тако је било и биће док је држава и међународних односа.

С тим у вези ваља закључити да брига за државу и народ подразумева *ихронесис* који свакако није исто што и мешетарење, односно “сналажење” од данас до сутра. Такође, није ни пуко ишчекивање шта ће учинити други, а још мање је отворено пркошење најјачима. Разборитост у политици подразумева јасну свест о себи и другима, својим интересима, могућностима и способностима, као и деловање изван екстрема нарцизма и полтронства. Ипак, једнако важно, ако не и важније од односа према другим политичким заједницама, јесте успостављање правичности *унушар* сопствене државе. Она захтева многе ствари, између осталих стварну и формалну поделу власти, као и личну одговорност изабраних државника. То је основни услов грађанског поверења и патриотизма, без којих нема унутрашње стабилности државе. Бранити и одбранити државу може само негована правичност, изграђивана кроз институције које не зависе од било чије политичке самовоље, хира, бахатости или глупости. И док је глупост неискорењива (и као таква фактички неизбежна), бахатост и самовоља би се морале на време препознавати и политички санкционисати. За то прегнуће туђе бомбе свакако нису неопходне. Оне су само показатељ глупости која инклинира злочину.

ЛИТЕРАТУРА

- Cvetković, V. N. (2018). "Uncertain Future and Limited Time". In: Cvetković, V.N. (Ed.) *The New Silk Road: European Perspectives (Security Challenges/ Risks within the Initiative 16+1)*. Belgrade: Faculty of Security Studies, 21-48.
- Cvetković, V. N. (2005). *Volja za novo – O genealogiji modernosti*. Beograd: Dereta
- Цветковић, В. Н. (1999). Реал-либерализам (или нове глобалне и локалне тираниде), *Социолошки њреїлег*, 1-2/1999, 73-87.
- Cvetković, V. N. (1998). *Strah i poniženje (Jugoslovenski građanski rat i izbeglice u Srbiji)*. Beograd: IES.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. London: Penguin Books
- Fukuyama, F. (2005). *State-Building: Governance and World Order in the Twenty-first Century*. London: Profile Books.
- Шпенглер, О. (1990). *Проїасїї Зайада: наїрїїи за морфологиїју иїїиорије свеїїа, I-IV*. Београд: Књижевне новине.

THE BANALITY OF POWER AND THE IDEOLOGY OF UNIVERSALISM (REASONS FOR, EFFECTS OF AND LESSONS DRAWN FROM NATO ASSAULT ON SERBIA IN 1999)

Vladimir N. Cvetković, Full Professor
University of Belgrade, Faculty of Security Studies

Summary

NATO's political and - above all - *military* participation in secession-motivated conflicts in former Yugoslavia (1990-1995), will be remembered as a clear example of demonstration of power, intentions and (in)capability of the victor in a decades-long global „cold war“ between the “freedom-loving” West and “totalitarian East”. Regardless of the expectations of liberal theoreticians and the majority of public opinion, it was soon revealed that the victory was no “triumph of freedom” and even less “the end of history”. On the contrary, as historically typical, it was only an unstable resultant of relations between major actors in the modern global theater, who strive to legitimize their need for domination with varying success and vocabulary. Hence the lessons to be learned from the final act of destruction of Yugoslavia (several months of NATO bombing of Serbia in 1999) have the expected tone of banality: absolute might strives for absolute power (which remains unattainable in principle); “the mighty oppress” is true always and in any place (but with a time limit); and, finally, what everyone knows but does not (or is unable or refuses) to say aloud: the only true alternative to military threat and/or aggression of a single political actor is an equally valid (military) threat/aggression by another one. We are tempted to conclude that, despite the ideological ardor of NGO activists, the political correctness of theoreticians and the rhetorical figures of speech of politicians, the “banalities” remain valid as the only certainties, i.e., regularities in the unpredictable currents of relations between states.

Keywords: *Serbia, NATO, war, ideology, international politics.*